

Mgr. Rustame Ziraev; Mgr. Lukáš Harazin

Etapy spolupráce mezi Evropskou unií a zeměmi Střední Asie

Anotace

Střední Asie je pro Evropskou unii významný partner, nejenom s ohledem na své zásoby ropy, zemního plynu a dalších surovin. I z tohoto důvodu Brusel stále méně „tlačí na pilu“ co se týče standardů ochrany lidských práv tomto regionu a zaměřuje se na o poznání pragmatičtější zahraniční a ekonomickou politiku ve vztahu k uváděným zemím.

Klíčová slova

Střední Asie, suroviny, obchod, ochrana lidských práv a svobod.

Summary

Central Asia is an important partner of the European Union, not only with regard to its reserves of oil, natural gas and other raw materials. For this reason, Brussels still less "push the saw" in terms of human rights standards that region and focuses on the much more pragmatic foreign economic policy in relation to the respective countries.

Keywords

Central Asia, raw materials, trade, protection of human rights and freedoms.

Etapy spolupráce mezi Evropskou unií a zeměmi Střední Asie

S tématem budování tras, spojujících prostor členských států Unie a regiony, které s ní více či méně sousedí, souvisí i téma interakce se zeměmi Střední Asie.¹ Konkrétní přístupy Unie vůči postsovětským středoasijským republikám je možné rozdělit do čtyř období.

První období se vztahuje k letům 1991 až 1995. Strategie Evropské unie vůči Střední Asii se zaměřovala na snahu stabilizovat politickou situaci v rámci postsovětských středoasijských republik. Stěžejní roli sehrávaly různé druhy podpory zavádění “evropských” norem v rámci regionu (budování tržních vazeb a mezinárodních vztahů).² Je třeba poznamenat, že tyto cíle byly ve větší míře proveditelné pouze za předpokladu relativně masivního financování (ve formě půjček, bezúročných půjček nebo darů). Vedle Unie se zde angažovala i Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě³, komisař pro uprchlíky Organizace spojených národů⁴, Rada Evropy⁵ a jiná uskupení. Tato politika přinesla plody v tom smyslu, že některé země Střední Asie dospěly k závěru, že pokud uskuteční či alespoň přislíbí určité politické či ekonomické reformy, mohou počítat s určitou zahraniční finanční pomocí.

Pozornost v této souvislosti zasluhuje i program “**Technická pomoc Společenství nezávislých států**” (*Technical Aid to the Commonwealth of Independent States, TACIS*⁶), který byl navržen přímo pro pomoc postsovětským republikám. Tento program upevňuje závazek obou stran na posilování respektive budování demokracie, právního státu a tržního hospodářství a vytváření otevřeného obchodně-investičního režimu respektive ochrany lidských práv, a vytvořil základ pro konstruktivní politický dialog.

¹ European Union Financial Assistance to Asia, Central Asia and Middle Eastern Countries. In: European Union Development Portal. [cit. 2013-11-15]. Dostupné z:

<http://www.developmentportal.eu/wcm/information/guide-on-eu-development-co-operation/financing-for-development/eu-budget-lines-relating-to-international-development-assistance/geographic-budget-lines-for-development-assistance/eu-financial-assistance-to-asia-central-asia-and-middle-eastern-countries.html>

² Usnesení Evropského parlamentu ze dne 15. prosince 2011 o stavu provádění strategie Evropské unie pro Střední Asii (2011/2008(INI)). In: Evropský parlament, 2011. [cit. 2013-11-20]. Dostupné z:

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2011-0588+0+DOC+XML+V0//CS>

Central Asia. In: United Nations Office on Drugs and Crime. [cit. 2013-11-20]. Dostupné z:

<http://www.unodc.org/centralasia/index.html>

³ Experts Discuss Future Prospects for Central Asia at OSCE Academy in Bishkek. In: Organization for Security and Co-operation in Europe, 12. X. 2010. [cit. 2013-11-20]. Dostupné z: <http://www.osce.org/cio/73980>

⁴ 2012 Regional Operations Profile: Central Asia. In: Office of the United Nations High Commissioner for Refugees. [cit. 2013-11-20]. Dostupné z: <http://www.unhcr.org/pages/49e45afd6.html>

⁵ Resolution 1599 (2008). The Situation in the Republics of Central Asia. In: Council of Europe, 2008. [cit. 2013-11-20]. Dostupné z: <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta08/eres1599.htm>

⁶ TACIS programme (2000-2006). In: Summaries of European Union Legislation. [cit. 2013-11-20]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/external_relations/relations_with_third_countries/eastern_europe_and_central_asia/r17003_en.htm

Druhé období (roky 1996 až 2000) lze nazvat obdobím deziluze. Unijní činitelé si uvědomili, že středoasijské republiky se v předchozím období nijak zásadněji nepřiblížily (evropským) standardům demokracie a tržního hospodářství. V této souvislosti lze zejména zmínit zřejmě první větší incidenty svého druhu, kdy v roce 1999 v Kyrgyzstánu a Uzbekistánu došlo k protivládním útokům islámsky motivovaných extremistů.⁷ Střední Asie v tomto období byla ohniskem napětí a nestability, svým rozsahem komplikující angažmá Unie nebo jejích jednotlivých členských zemí v regionu.

Třetí období (roky 2001 až 2004) lze zhruba charakterizovat jako pokus o opětovné nastartování kontaktů Unie s postsovětskými republikami Střední Asie. Toto úsilí bylo zaměřeno na dosažení tří hlavních cílů:

- Vznik a vývoj demokratické společnosti v rámci středoasijských republik.
- Finanční podpora republik v rámci tohoto regionu, která by je více nevázala Evropskou unií a sehrála roli motivace pro aktivity, které by byly v souladu s unijními politikami.⁸
- Provádění balíčku opatření, zaměřených na stabilizaci politické situace v zemích Střední Asie.

Zejména druhý z výše uvedených cílů se s rostoucí intenzitou začal spojovat s unijními prioritami v oblasti **energetické politiky**, která se předtím nejevila až tolik relevantní. Evropa se od této doby začala více orientovat na energetické zdroje v rámci Kazachstánu respektive v celém okolí Kaspického moře. V regionu se tak začaly angažovat největší evropské energetické (těžební) společnosti jako "TotalFina", "Agip"⁹, "Shell"¹⁰, "British Gas"¹¹ respektive "British Petroleum"¹².

⁷ Patterns of Global Terrorism: 1999 – Eurasia Overview. In: Federation of American Scientists. [cit. 2013-11-20]. Dostupné z: http://www.fas.org/irp/threat/terror_99/eurasia.html

⁸ Unijní aktivity ve Střední Asii, které postrádají finanční rozměr, jsou předem odsouzeny k neúspěchu. Finanční injekce oproti tomu významně napomohly oživení regionálního průmyslu (zejména co se týče těžby a přepravy energetických a dalších surovin). Výsledkem procesu tak je nárůst obchodu mezi členskými státy Unie a zeměmi Střední Asie.

Kazakhstan, Germany Reached High Level of Mutual Understanding and Share Similar Positions on Current International Issues. In: Eurodialogue, 29. VII. 2011. [cit. 2013-11-15]. Dostupné z: <http://eurodialogue.org/eu-central-asia/Kazakhstan-Germany-reached-high-level-of-mutual-understanding-and-share-similar-positions>
Joint Press Release following the European Union – Central Asia Ministerial Meeting in Tashkent. In: European Union External Action, 7. IV. 2011. [cit. 2013-11-15]. Dostupné z:

http://eeas.europa.eu/delegations/kazakhstan/press_corner/all_news/news/2011/20110414_01_en.htm

⁹ Contract Workers of Agip in the Caspian Strike for Equal Pay. In: Industry-All, 16. VI. 2008 [cit. 2013-11-20]. Dostupné z:

<http://www.industriall-union.org/archive/icem/contract-workers-of-agip-in-the-caspian-strike-for-equal-pay>

¹⁰ Central Asia Shell Energy News Live Feed. In: Shell. [cit. 2013-11-20]. Dostupné z:

<http://shell.einnews.com/region/central-asia>

¹¹ The Geopolitics of Oil in Central Asia. In: Hellenic Resources Network, 1998. [cit. 2013-11-20]. Dostupné z: <http://www.hri.org/MFA/thesis/winter98/geopolitics.html>

British Energy Boss Says Prices Will Be Forced Up. In: Central Asia Times, 4. III. 2012 [cit. 2013-11-15]. Dostupné z: <http://story.centralasiatimes.com/index.php/ct/9/cid/929bcf2071e81801/id/203992421/cs/1/>

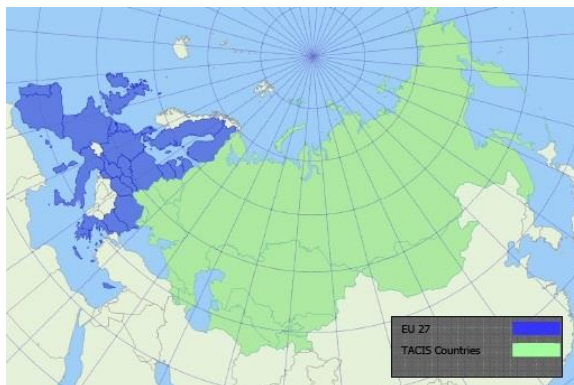
¹² Central Asia. In: BP [cit. 2013-11-15]. Dostupné z:

<http://www.bp.com/productfamily.do?categoryId=16002774&contentId=7020156>

Central Asia. In: BP Energy News, nedatováno [cit. 2013-11-15]. Dostupné z:

Je také třeba poznamenat, že po teroristických incidentech ve Spojených státech ze dne 11. září 2001, Evropská unie radikálně revidovala politiku v regionu. To se týkalo i programu TACIS. Program pro období 2002 až 2004 se tvořil na základě nových unijních iniciativ pro zavedení integrovaného přístupu ve vztazích se Střední Asie.¹³

Ilustrace: Logo TACIS a jeho operační prostor.¹⁴

Čtvrté období, které probíhá v současnosti, je zaměřeno na upevnění a rozvoj postavení Unie ve Střední Asii respektive Kaspické oblasti. V současné době Evropská unie vypracovala vizi pro budoucnost Střední Asie jako regionu, který může stát překážkou v cestě obchodu s drogami, nelegální migraci a náboženskému extremismu. Jedním z motorů zájmu Unie o tento prostor je **rostoucí poptávka po energetických zdrojích ze středoasijského regionu**. V této souvislosti je možné konstatovat, že Evropská unie zaměřuje své úsilí více na ekonomické a právě energetické otázky, přičemž **téma demokratizace, pluralismu a lidských práv posouvá na vedlejší kolej**.

Postoj či přístup Unie ve směru ke Střední Asii je přitom třeba chápat jako kombinaci celé řady různých ale vzájemně propojených politik, aktivit či postupů. Některé aktivity se týkají jen jednotlivých středoasijských zemí, jiné regionu jako celek. Za hlavní cíle spolupráce Evropské unie se Střední Asií lze aktuálně označit tyto:

- Zajištění stability a bezpečnosti v regionu.
- Pomoc při odstranění chudoby a zlepšení životní úrovně v regionu.
- Rozvoj užších vazeb mezi členskými státy Unie a zeměmi Střední Asie, a to zejména v oblasti **energetiky**, dopravy, vyššího vzdělávání a ochrany životního prostředí.

<http://bpenergy.einnews.com/region/central-asia>

¹³ TACIS Cross-Border Cooperation Small Projects And Micro-Projects. In: Welcomeurope. [cit. 2013-11-15]. Dostupné z: <http://www.welcomeurope.com/european-funds/tacis-cross-border-cooperation-small-projects-micro-projects-199+99.html>

EUROSTAT: Central Asia – Statistics Objectives. In: Eurostat. [cit. 2013-11-15]. Dostupné z: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/international_statistical_cooperation/asia_and_latina_merica/asia/central_asia

¹⁴ TACIS: Success Story. In: European Neighbourhood Info Centre. [cit. 2013-11-15]. Dostupné z: <http://www.enpi-info.eu/img/publications/tacis.jpg>

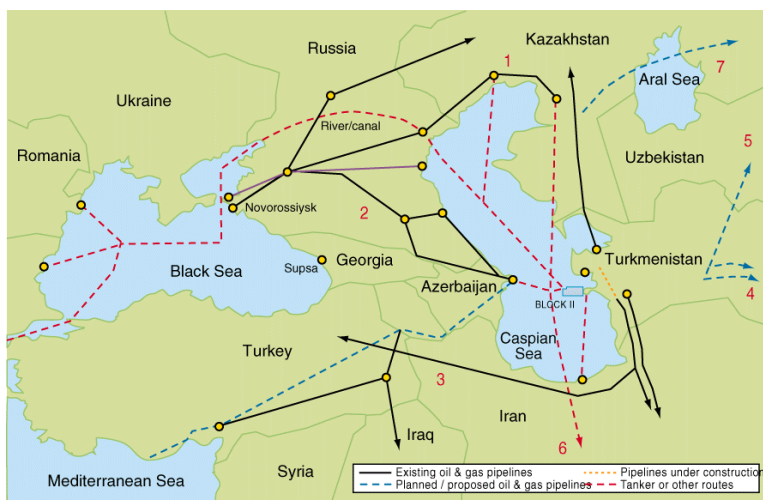
Ekonomické součásti politiky Unie v regionu Střední Asie přitom aktuálně rozhodně převažují nad politickými.

Evropská unie chápe Střední Asii (respektive celý prostor kolem Kaspického moře) jako **jednu z alternativních možností, jak docílit diversifikaci svých energetických zdrojů a snížení své závislosti na dovozu ropy (v menší míře i zemního plynu) z prostoru Perského zálivu.**

Taktika Evropské unie zahrnuje i aktivní účast na budování nových alternativ ke stávajícím vedením. Pozoruhodným příkladem je plynovod Aktau-Baku-Tbilisi-Ceyhan.¹⁵ Na území Kazachstánu se evropské společnosti podílí na sprojektu CPC (*Caspian Pipeline Consortium*)¹⁶ a hledání plynu v oblasti Karachaganak. Zejména aktivní jsou přitom společnosti Shell (Nizozemsko), TotalFina-Elf a Schlumberger (Francie), ENI a Agip (Itálie), British Petroleum a Lasmo (Spojené království), Repsol (Španělsko), Wintershall¹⁷ (Německo), Petrom (Rumunsko) a Statoil¹⁸ (Norsko).

Hlavním vývozcem ropných produktů (a zemního plynu) do prostoru členských zemí Unie je Kazachstán. Jeho podíl na dovozu ropy a zemního plynu do zemí Unie se pohybuje celkem okolo 20 % (v Itálii 74 %, ve Spojeném království 11 %, v Německu okolo 10 %).¹⁹

Ilustrace: Potenciál použití stávajících potrubí (ropovodů a plynovodů) v rámci Kaspického regionu.²⁰

¹⁵ Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC) Caspian Pipeline. In: Today on Hydrocarbons Technology. [cit. 2013-11-15]. Dostupné z: <http://www.hydrocarbons-technology.com/projects/bp/>

¹⁶ Company Overview of Caspian Pipeline Consortium. In: Business Week, 28. III. 2012. [cit. 2013-11-15]. Dostupné z: <http://investing.businessweek.com/research/stocks/private/snapshot.asp?privcapId=2414376>

¹⁷ EDF, Wintershall to Each Get 15 % in South Stream. In: RIA Novosti, 6. IX. 2011. [cit. 2013-11-15]. Dostupné z: <http://en.rian.ru/business/20110906/166475000.html>

¹⁸ Statoil: Central Asia. In: EBSCO Host Connection, nedatováno. [cit. 2013-11-15]. Dostupné z: <http://connection.ebscohost.com/c/articles/788824/central-asia>

¹⁹ Kazachstán: Zahraniční obchod země. In: Business Info, nedatováno [cit. 2013-11-15]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cz/sti/kazachstan-zahranicni-obchod-zeme/6/1001279/>

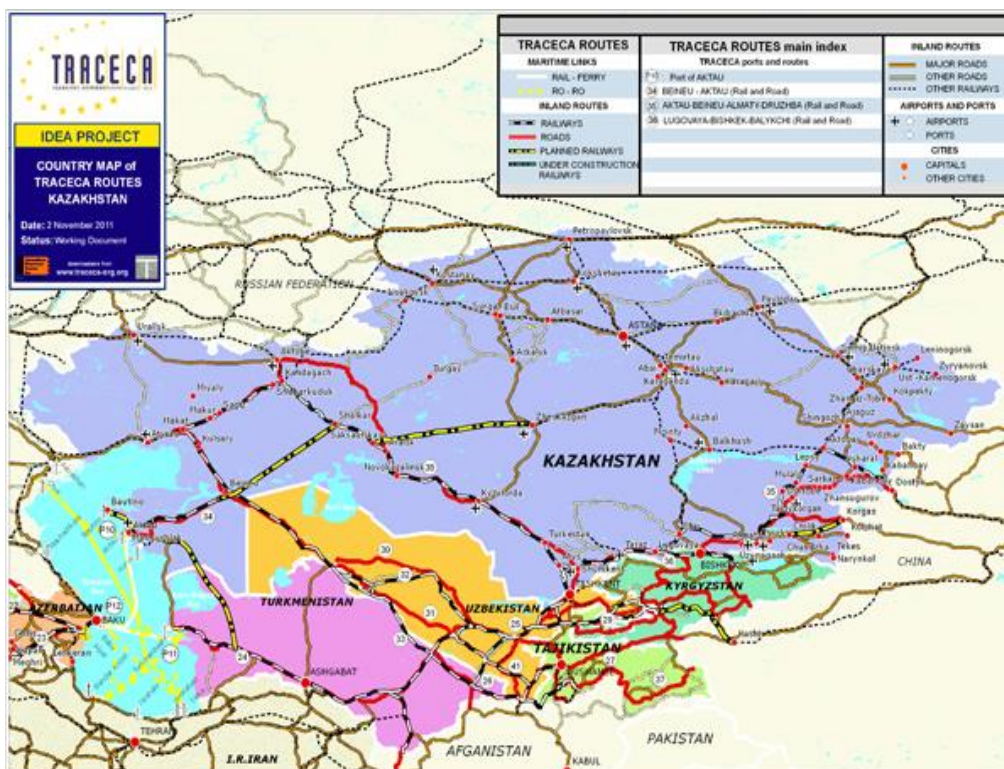
²⁰ Turkmenistan Shedding Complex Licensing Process. In: Offshore. [cit. 2013-12-12]. Dostupné z: <http://www.offshore-mag.com/articles/print/volume-58/issue-3/news/general-interest/turkmenistan-shedding-complex-licensing-process.html>

Jedním z rozměrů angažmá Evropské unie ve Střední Asii je i dopravní politika, související s konceptem budování tzv. "transevropských sítí" ve členských a některých nečlenských státech Evropy (ale i Asie a Afriky). Evropská unie v ideálním případě předpokládá své zapojení do úsilí o pozemní propojení Evropy a pobřeží Tichého oceánu (projekt „Hedvábné stezky“). K dosažení tohoto cíle Brusel předložil dvě iniciativy, známé jako INOGATE, jejichž cílem je vytvořit integrovaný komunikační systém pro čerpání ropy a plynu ve směru do Evropy, a TRACECA (dopravní koridor Evropa – Kavkaz – Střední Asie). Podle plánu, mezikontinentální dopravní koridor propojí černomořské pobřeží Gruzie, tratě v Gruzii a Ázerbajdžánu, přepravní systém v rámci Kaspického moře, železniční systém Turkmenistán, Uzbekistán, Kazachstán, Kyrgyzstán a Čínské lidové republiky ve směru k pobřeží Pacifiku. Realizace určitých plánů a dílčích projektů v rámci TRACECA mezi lety 1993 až 2004 stála v přepočtu až 110 miliard dolarů.²¹

²¹ TRACECA. In: European Neighbourhood Info Centre. [cit. 2013-11-15]. Dostupné z: http://www.enpi-info.eu/maineast.php?id=272&id_type=10

TRACECA Program: Reconstruction of the historical Silk Road. In: Ministerul Transporturilor. [cit. 2013-11-15]. Dostupné z: <http://www.mt.ro/traceca/english/indexen.html>

Ilustrace: Mapy, související s iniciativou (projektem) TRACECA.²²

²² Грузия укрепила свою энергобезопасность с помощью Азербайджана. In: Black Sea News, 28. II. 2011 [cit. 2013-11-15]. Dostupné z: <http://www.blackseanews.net/read/12511/>
TRACECA (Transport Corridor Europe – Caucasus – Asia): Intergovernmental Commission. In: Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia, nedatováno [cit. 2013-11-15]. Dostupné z: <http://www.mfa.am/en/international-organisations/TRACECA/>
TRACECA Countries Expect Foreign Investors to Develop Projects. In: Railway Business Magazine. [online] [cit. 2013-11-15]. Dostupné z: <http://www.railwaypro.com/wp/?p=7784>

Navzdory tomu, že vztahy mezi Evropskou unií a středoasijskými zeměmi se vyvíjejí poměrně progresivně, existuje řada problémů, jejichž řešení vyžaduje zvýšenou pozornost.²³

Kvůli příjmům z energetických zdrojů je za nejvíce stabilní a perspektivní zemi regionu považován **Kazachstán**. Přesto existují varovné signály o možném zvratu takového hodnocení. Během oslav Dne nezávislosti, 16. prosince 2011, se na jihu země stávkující zaměstnanci ropných společností střetli s policií. Zaměstnanci společnosti *Ozenmunaygaz* v této době stávkovali po dobu šesti měsíců. Co vedlo k nepokojům, je nejasné. V důsledku srážek bylo zabito, podle oficiálních statistik, 16 lidí. Dne 17. prosince byl v příslušných obcích vyhlášen zákaz vycházení, zákaz shromažďování a stávky. Tento stav trval až do konce ledna 2012.²⁴

Turkmenistán. Tato země je jedním z nejbohatších regionů co se týče zásob zemního plynu, to vše v kombinaci s určitým zdáním stability. Nicméně, systematické ničení občanské společnosti, vzdělávacího a zdravotního systému, stejně jako kompletní absence nezávislých politických institucí znamená, že země může dospět k humanitární krizi, a stát ve střednědobém a dlouhodobém horizontu na pokraji politického kolapsu.

Uzbekistán. Země je v rámci regionu nejvíce ohrožena fenoménem (islámsky motivovaného) terorismu, a to přinejmenším od února 1999. V této souvislosti je Uzbekistán aktivně zapojen do celosvětového protiteroristického úsilí. Většina ropné produkce je země spotřebována v zemi samotné.²⁵ Zásoby země jsou odhadovány na 594 milionů barelů ropy a více než 66 milionů krychlových metrů zemního plynu. Většina známých ropných polí se nacházejí v oblastech Buchara a Chiva, včetně oblasti Kokdumalak, kde je soustředěno asi 70 % uzbecké produkce ropy. Ropná pole se nachází i v severovýchodní části Ferganského údolí, na plošině Ustyurt a podél Aralského moře.²⁶

Zbývající země regionu, Kyrgyzstán a Tádžikistán, nejsou z hlediska surovin pro Evropu tolik „zajímavé, ale otřesy, které by zde mohly nastat, by se mohly přelit i do surovinově bohatších zemí, uvedených výše.

Vedle Evropské unie a Ruské federace se o přístup k středoasijskému nerostnému bohatství zajímá řada jiných aktérů (Spojené státy americké; projekt plynovodu z Turkmenistánu přes Afghánistán: „TAPI“, který by mohl dodávat plyn na trhy Pákistánu a Indie;²⁷ přehlédnout nelze ani roli Čínské lidové republiky.²⁸

²³ Addressing Environmental Risks in Central Asia. Berlin: Environmental Governance Series, 2003. ISBN 92-990011-8-9.

²⁴ End of the Strike in Ozenmunaygaz Oil Field in Kazakhstan. In: Neftegaz.ru, 19. III. 2010 [cit. 2013-11-15]. Dostupné z: <http://neftegaz.ru/en/news/view/93691>

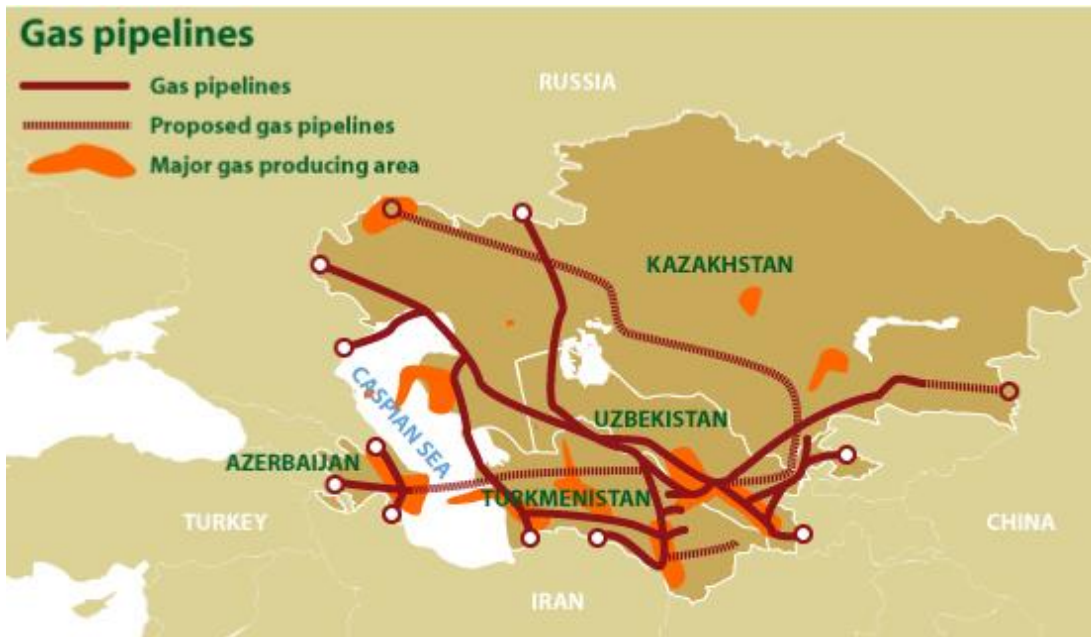
²⁵ Узбекистан и вопросы международной безопасности. In: Министерство иностранных дел Республики Узбекистан. [cit. 2013-11-20]. Dostupné z: http://mfa.uz/rus/mej_sotr/uzbekistan_i_voprosi_mejdunarodnoy_bezопасnosti.

²⁶ ПАРАМОНОВ, Владимир, Владимирович. Геополитика и центральная Азия. In: АЙРЕКС, 2012 [cit. 2013-11-15]. Dostupné z: <http://www.irex.ru/press/pub/polemika/05/par/>

²⁷ CORNELL, Svante, E.; JONSSON Anna; NILSSON Niklas; HAGGSTROM Per. The Wider Black Sea Region: An Emerging Hub in European Security. In: Silk Road Paper, December 2006. [cit. 2013-11-15]. Dostupné z: http://www.silkroadstudies.org/new/inside/staff/staff_web/svante_cornell.htm

²⁸ GORST, Isabel. China – Uzbekistan: Gas Diplomacy. In: Financial Times, 22. IV. 2011 [cit. 2013-11-15]. Dostupné z: <http://blogs.ft.com/beyond-brics/2011/04/22/china-uzbekistan-gas-diplomacy/#axzz1sPecAISH>

Ilustrace: Ložiska zemního plynu ve Střední Asii.²⁹

Konkurentem Evropské unie ve středoasijském prostoru je v první řadě Peking.³⁰

²⁹ New Pipelines Will Improve Supply to Europe and Asia. In: Black Sea and Central Asia [cit. 2013-11-15]. Dostupné z: <https://www.smbcgroup.com/emea/international/bsca/pipelines>

³⁰ The Geography of Pipelineistan. In: Phil Ebersole's Blog, 28. III. 2013 [cit. 2013-11-15]. Dostupné z: <https://philebersole.files.wordpress.com/2013/03/2-china-central-asia-gas-pipelines.gif>